

ספר שופטים פרקי יפתח ייב

נושא	פרק	תכנים מרכזיים	נקודות והצעות להוראה
יפתח (4)	הרקע	א-ה: תולע ויאיר: הוספה לציר הדמויות - איתור הפרטים על שני השופטים: שמם, שבטם, פרט מרכזי, מספר השנים. ו-טז: <u>החטא</u> – הדרדרות לכדי סוגים רבים של עבודה זרה (פס' ו) <u>והעונש</u> – שעבוד קשה לפלשתים ולבני עמון. תחילה הציקו בני עמון לשבטים הסמוכים לגבולם – "וַיִּרְעֻצּוּ וַיִּרְצְצוּ.. אֶת כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן .." (ח) ואחר כך פלשו אל תוככי הארץ: "וַיַּעֲבְרוּ בְנֵי עַמּוֹן אֶת הַיַּרְדֵּן לְהִלָּחֵם גַּם בִּיהוּדָה וּבְבִנְיָמִין וּבְבֵית אֶפְרַיִם וּתְצַר לְיִשְׂרָאֵל מְאֹד" (ט); אז באה <u>הזעקה</u> - וַיִּזְעְקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה' לֵאמֹר: חָטֵאנוּ לָךְ וְכִי עֲזַבְנוּ אֶת אֱ-לֹהֵינוּ!" יא-טז: <u>התוכחה הקשה</u>– הרי ה' עמד להם בעבר והושיעם מלוחציהם וכנגד זה – "וְאַתֶּם עֲזַבְתֶּם אוֹתִי וּתַעֲבֹדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְכֵן לֹא אוֹסִיף לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם, לְכוּ וַיִּזְעְקוּ אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם!" (יג-יד) ועדיין, כיוון שישראל זועקים לה' בעת צרתם, ועוזבים את העבודה זרה, גוברים רחמי ה', שאינו יכול לראות בסבלם- "וּתְקַצֵּר נַפְשׁוֹ בַּעֲמַל יִשְׂרָאֵל"(טז) יז-יח: ההערכות למערכה: בני עמון מזעקים למערכה וחונים בגלעד, בני ישראל נאספים כנגדם במצפה,	"רכבים על שלשים עירים ושלשים ערים להם" (פס' ד) העיר הראשון הוא חמור קטן, והשני – עיר מגורים. התופעה של שימוש בצמידות במילים דומות נקראת: "לשון נופל על לשון". שבעה(!) סוגים של עבודה זרה נמנים בפסוק ו (אפשר לבקש מהתלמידים לאתר כמה), ובסוף אותו פסוק כתוב: "ויעזבו את ה'". גם רש"י וגם רד"ק מעירים: שאפילו לא עבדוהו בשיתוף עם השבעה, אלא עזבוהו לגמרי. זוהי הדרדרות קשה לבני ישראל. להראות במפה את המיקום של המשעבד בפרקנו- עמון, את מיקומה של המצפה וארץ הגלעד (מצפה גלעד) , וכן ואת שני השלבים של הלחץ העמוני על ישראל - משני עברי הירדן. "חסדי ה' כי לא-תמנו כי לא כלו רחמיו" (איכה ג, כב) לשיקול דעת המורה לדון במהפך המתרחש בפסוקים יג-טז. בפסוקים יג-יד הקב"ה מכריז כי <u>לא יוסיף</u> להושיע את ישראל בשל כפיות הטובה שלהם, וההתכחשות לטובתו בעבר, והנה בפסוק טז כתוב "ותקצר נפשו בעמל ישראל" ומכאן ואילך מתחיל <u>תיאור ההצלה</u> מבני עמון. הא כיצד? משום שדלתי התשובה והרחמים לא ננעלות לעולם, "כי לא תחפץ במות המת...כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה". מכאן אפשר לראות שדווקא "נעילת הדלת" יכולה להיות זו שמעוררת את הלב לחזרה בתשובה, ועוד: שרחמי האב על בנו, ולפעמים גוברת אהבתו, ואינו יכול לראות בסבל הבן ומקרבו, על אף שלא מגיע לו מצד הדין. "המכרז" "מי האיש אשר יחל להלחם בבני עמון יהיה לראש לכל יִשְׂבֵי גִלְעָד"! נשוחח עם התלמידים על הקריאה הזו. מצד אחד – לחץ כבד- "וירעעו", "וירצצו", "ותצר לישראל מאד". בני עמון כבר פלשו לשטחי בנימין ואפרים. כנראה שהכינוס כעת בגלעד מפחיד מאד את שרי הגלעד. מצד שני – אין מנהיג. אין מי שיוביל את המערכה. אז יוצאת הקריאה: <u>כל</u> מי שיבוא

		מבלי שיש להם מנהיג למלחמה; נוסח הקריאה של שרי גלעד: "מי האיש, אשר יחל להלחם בבני עמון יהיה לראש לכל ישרי גלעד!"	
יא	המלחמה	א-ג: יפתח – תכונתו "גבור חיל"; יפתח גורש בעבר על ידי אחיו (מאב) לבל יהיה עימם ולבל ינחל עימם – "לא תנחל בבית-אבינו כי בן אשה אחרת אֶתָּה"; יפתח בורח מפני אחיו ובמקום מושבו מצטרפים אליו "אֲנָשִׁים רִיקִים". ד-יא: המינוי כעבור זמן רב ("וַיְהִי מַיִמִּים") מתרחשים המאורעות שבפרקנו וזקני גלעד פונים אל יפתח; איתור ההצעה – "לָכֶה וְהָיִיתָ לָנוּ לְקָצִין וְנִלְחָמָהּ, בְּבָנֵי עַמּוֹן", ותגובת יפתח – "הֲלֹא אֵתָם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי וְתִגְרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי..", הזקנים פונים בשנית ומביעים את נכונותם לקבל את יפתח כמנהיגם – "וְהִלַּכְתָּ עִמָּנוּ, וְנִלְחַמְתָּ בְּבָנֵי עַמּוֹן וְהָיִיתָ לָנוּ לְרֹאשׁ לְכָל יִשְׂרָאֵל גִּלְעָד"; יפתח נענה וחוזר עם השליחים למחנה ישראל במצפה, ומתמנה שם ל"ראש ולקצין". יב-יג: ההידברות לפני המערכה. <u>השליחות הראשונה</u>: איתור דבר השליחות ובו הצהרת הבעלות על הגלעד – "מֵה לִּי וְלָךְ כִּי בָאתָ אֵלַי לְהִלָּחֵם בְּאַרְצִי" ותשובת מלך עמון: "לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת אַרְצִי בְעֵלּוֹתוֹ מִמִּצְרַיִם... וְעַתָּה הִשִּׁיבָה אֶתְּהֶן בְּשָׁלוֹם". יד-כז: השליחות השניה: יפתח טוען כי עם ישראל כלל לא נלחם במואב כשעלה ממצרים, אלא אדרבה, עקף את מואב מבלי להילחם בו – "וְלֹא בָאוּ בְּגָבֹל מוֹאָב כִּי אֲרָנוֹן גָּבֹל מוֹאָב", אלא שהותקפו על ידי מלך אחר –	ויוביל אותנו בקרב, נעמיד אותו בראשנו! מה זה אומר על המצב הלאומי? ומה אם יבוא אדם שאינו ראוי, או שהם לא כל כך אוהבים? דיון זה יוביל אותנו לפרק הבא. התלמידים יכולים לנסח בלשונם את מודעת הקריאה של זקני גלעד. "לא תנחל בבית אבינו כי בן אשה אחרת אֶתָּה" במצודת דוד פירש: "חסו על כבוד אביהם ולא זכרו שם זונה", אולם הרד"ק פירש בשני אופנים שונים את הביטוי שבפסוקנו – או שהיה "בן פילגש" (אשה שחיה עם בעלה ללא כתובה וללא קידושין), או שגלעד נשא אשה משבט אחר, והיו קוראים לה "פונדקיתא" משום שהיא משבט אחר, וזה הפירוש – "לא תנחל בבית אבינו כי בן אשה אחרת אתה". ראש וקצין הצעתם הראשונה של זקני גלעד ליפתח היא "לָכֶה וְהָיִיתָ לָנוּ לְקָצִין" קצין הוא המנהיג בשדה הקרב. בקשה זו היא עזרה חד-צדדית. יפתח יציל את העם במלחמה, ועל כך משיב יפתח: "הֲלֹא אֵתָם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי...ומדוע באתם אלי עִתָּה כְּאִשֶּׁר צָר לָכֶם"?! במענה לכך, מציעים הזקנים את ה"גירסה המלאה" כפי שהוכרזה במצפה גלעד: "לָכֶן עִתָּה שְׂבָנוּ אֵלֶיךָ... וְנִלְחַמְתָּ בְּבָנֵי עַמּוֹן וְהָיִיתָ לָנוּ לְרֹאשׁ לְכָל יִשְׂרָאֵל גִּלְעָד". ה"ראש" הוא המנהיג המדיני הקבוע, ולא רק קצין צבאי. יפתח מחדד תנאי זה וקובע כי אם ינצח במערכה "אֲנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לְרֹאשׁ", וזקני גלעד מקבלים את התנאי בלשון שבועה. בסופו של דבר בבוא יפתח למצפה נאמר "וַיִּשְׁמְעוּ הָעָם אוֹתוֹ וַעֲלִיָּהֶם לְרֹאשׁ וּלְקָצִין". אבחנה זו מסבירה את אריכות הדברים במעמד שבפסוקים ד-יא, ויש בה כדי להמחיש את הקושי שבקבלתו של יפתח כמנהיג. נצחוננו של יפתח אפשר לבקש מהתלמידים לזהות את הביטויים בכתוב המעידים על נצחוננו המוחלט: 1. המלחמה עוברת לשטח עמון – "וּמִמִּצְפֵּה גִלְעָד עָבַר בְּנֵי עַמּוֹן", "וַיַּעֲבֹר יִפְתָּח אֶל בְּנֵי עַמּוֹן לְהִלָּחֵם בָּם" 2. יפתח זוכה לנצחון גדול: "וַיִּתְּנֵם ה' בְּיָדוֹ", "מִכָּה גְדוֹלָה מְאֹד", "וַיִּכְנְעוּ בְּנֵי עַמּוֹן" 3. יפתח כובש ערים רבות: "וַיִּכֶם מִעְרֹעֵר וְעַד בֶּאֱקָ מִנִּית עֶשְׂרִים עִיר וְעַד אֲבֵל כְּרָמִים". הנדר דרכם של בני אדם לנדור נדרים בשעת צרה והתרגשות, אולם יפתח נדר "שלא כהוגן" (תנחומא בחקתי, תענית ה.). הוא טעה במחשבתו ונלכד בנדרו. בודאי שלא העלה על דעתו שיצטרך לקיים את נדרו בבתו. נוכל לקרוא/להמחזז את צעקותיו של יפתח כאשר הדבר

		סיחון – וכבשו ממנו את ארצו בעזרת הקב"ה: ה' וַיִּתֵּן ה' אֶל-יִשְׂרָאֵל אֶת סִיחֹן וְאֶת כָּל עַמּוֹ .. וַיִּירֶשׁ יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל-אֶרֶץ הָאֱמֹרִי, וְעוֹד, אֵילּוּ הִיטָה טַעֲנָה לְמוֹאבִּים הָיוּ צָרִיכִים לִהְיוֹת עַל טַעֲנָתָם אַז, וְלֹא כַעַת לְאַחַר "שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה"! כט-לג: המלחמה והנדר "רום ה'" שורה על יפתח ; יפתח עובר על ארץ בני עמון ומכה את עמון "מכה גדולה מאד" ; בדרכו למערכה נדר יפתח נדר לפני הקב"ה: "וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֶשֶׁר יֵצֵא מִדִּלְתִּי בֵּיתִי לְקִרְאָתִי בְּשׁוּבִי בְּשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן וְהָיָה לִי וְהָעִלְתִּיהוּ עָלָה".
בת יפתח		לד-מ: בת יפתח: בשוב יפתח מהמערכה, הראשונה היוצאת לקראתו בתפלים ובמחלות" היא בתו היחידה; תגובת יפתח – "וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר אָקָה בְּתִי הַכָּרַע הַכָּרַעַתִּי"; מכיון שאת הנדר אין להשיב מבקשת בת יפתח להתבודד למשך חודשיים ולבכות על "בתוליה", שלא זכתה להיות לאיש; קיום הנדר "מקץ שני חודשים" - "וַיַּעַשׂ לָהּ אֶת נְדָרוֹ אֲשֶׁר נָדָר"; קביעת ה"חק בישראל" – מנהגן הקבוע של בנות ישראל "לִתְנֹת לְבַת-יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי אֶרְבַּעַת יָמִים בְּשָׁנָה".
		נתברר: "אָקָה!" "בְּתִי!" "הַכָּרַע הַכָּרַעַתִּי!" "וְאֵת הָיִית בְּעַכְרִי!" תפישת יפתח היא שאין כל ברירה. נדר לה' – צריך לקיים. "וְאֵנֹכִי פָצִיתִי פִּי אֶל ה'", "וְלֹא אוֹכַל לְשׁוּב", וכן אומרת בתו: "פָּצִיתָה אֶת פִּיךָ אֶל ה'!" "עָשָׂה לִי כְּאֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּיךָ!" אולם, יפתח טעה. הוא טעה בנדרו וטעה ביישומו. נדר שכזה היה צריך להתיר, שהרי אילו היה יודע כאשר נדר שבתו תצא לקראתו, לא היה נודר. זהו "פתח" לנדר וחכמי הדור יכלו להתירו. רש"י (פס' לט ד"ה "ותהי חק") מביא את דברי חז"ל, המבקרים את יפתח שעמד על כבודו, כמו גם את זקני הדור שעמדו על כבודם ולא באו להתיר הנדר "...שאלו הלך אצל פנחס או הוא בא אצלו, היה מתיר לו נדרו. עמדו בגדולתן, ומבין שניהם אבדה...". פרק זה הוא קריאת ההפטרה של פרשת חוקת, משום שעוסק בכיבושי עבר הירדן. ניתן להעלות זאת גם בצורה של חידה: "מי יודע באיזו פרשה נקרא פרק זה כהפטרה?" "וַיַּעַשׂ לָהּ אֶת נְדָרוֹ אֲשֶׁר נָדָר" בחז"ל ובמפרשים קיימת מחלוקת לגבי מה עשה יפתח. הרד"ק (בעקבות אבן עזרא) ורלב"ג ביארו שנהג בה מנהג כעין הקדש, והפרישה מבני אדם "שתהיה פרושה ומבודדת מאנשים...". כיצד, אם כן, מסביר אבן-עזרא את הנדר? לדעתו, במילות הנדר ישנה התייחסות לשני מצבים- "וְהָיָה לִי אוֹ וְהָעִלְתִּיהוּ עָלָה": "והיה לה" – אם הוא אדם אֵן "והעליתיהו עולה" – אם הוא בעל חיים הראוי להקרבה. רמב"ן (בפירושו לויקרא בפרק כז) חולק מכל וכל על דעות אלו וכותב כי בנות ישראל לא היו קובעות ארבע ימי קינה עבור מי שהיתה פרושה "ועובדת את ה' בטהרה...", אלא שלדברי רמב"ן "הדבר כפשוטו", וכן מופיע בכמה מקומות בדברי חז"ל: "ומפני שלא היה בן תורה איבד את בתו" – דהיינו שהקריבה ממש, (תנחומא בחקתי ה,ה), דבר שהוא נגד התורה והדעת איננה סובלת. כאן כבר רואים בעליל את ירידת הדורות בהנהגת האומה, וכי יפתח שבא מ"ארץ טוב" כמוצא אחרון להנהגה אמנם זכה ל"רוח ה'" והביא את ישועת המלחמה, אבל בשל דרגתו הרוחנית כשל בנדרו החמור בשובו מהמערכה. חז"ל הצביעו על ההבדל בין מעלת השופטים הראשונים לאחרונים, אך קבעו גם כי כולם עדיפים על מצב של העדר מנהיג וכל על כל דור לכבד את מנהיגיו "...יפתח בדורו - כשמואל בדורו. ללמדך שאפילו קל שבקלין ונתמנה פרנס על הצבור - הרי הוא כאביר שבאבירים... הא אין לך לילך אלא אצל שופט שבימיו...". עם - צריך הנהגה, וערכו של המנהיג נמדד לפי השפעתו על בני הדור בו חי, ולא על פי ערך

				רוחני "מוחלט". וכמו כן אמרו חז"ל עד כמה ניתן ללמוד מכאן על המשגים החומרים שעלולים לבוא בשעה שאדם רוצה להינצל מצרה ונודר שלא כשורה: "שילמדו כל הנודרים הלכות נדרים וקונמות שלא לנהוג טעות בנדרים" (תנחומא, שם). יש בפרק ביטויים שונים השגורים על לשוננו גם כיום: "היית בעכרי", "פציתי פי" "מימים ימימה".
	יב	המלחמה בבני אפרים	טענת בני אפרים – אנשי אפרים עוברים את הירדן אל יפתח ; איתור <u>הטענה</u> – "מדוע עברת להלחם בבני עמון, ולנו לא קראת ללכת עמך"?! <u>ותשובת יפתח</u> – בני אפרים נתבקשו לסייע לאחיהם, ומשלא נענו סיכן יפתח את עצמו ולחם בבני עמון "...ויתנם ה' ביד י ולמה עליכם אלי היום הזה להלחם בי"?! <u>המלחמה</u> יפתח ונשאי הגלעד יוצאים למלחמה ומכים את בני אפרים; בני אפרים נסים חזרה לנחלתם אך אנשי הגלעד חוסמים את "מעברות הידן"; בני אפרים מנסים לטשטש את זהותם אך בני הגלעד מזהים אותם על פי הגייתם את האות שי": "ויאמרו לו אָמַר נָא שְׁבִלַת וַיֹּאמֶר סְבִלַת, וְלֹא יָכִין לְדַבֵּר כֵּן"; תוצאת המלחמה - וַיִּפֹּל בַּעֲתָהּ הָיָא מֵאֲפְרַיִם אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם, אֶלֶף"; מות יפתח.	גם כנגד גדעון התלוננו אנשי אפרים (פרק ח פס' א-ג). אפשר לערוך השוואה בין התגובות השונות של גדעון ויפתח, וכן התוצאות שבאו בעקבותיהן. מלחמת אחים תיאור המערכה בין אנשי מנשה ואפרים - קשה מאד, ובתוך תיאור הקרב הכתוב חושף את המתח הקשה שבין שני השבטים, ואת תחושות העלבון של אנשי הגלעד: "כִּי אָמְרוּ פְּלִיטִי אֲפְרַיִם אַתָּם גִּלְעָד בְּתוֹךְ אֲפְרַיִם בְּתוֹךְ מְנַשֶּׁה" (פס' ד). מתברר, שבני אפרים היו נוהגים ללעוג לכבודם של בני הגלעד, ואף הפחותים שבהם היו רגילים לומר כי בני מנשה טפלים לאפרים, ובני הגלעד ירודים במיוחד, שהלא הם הפחותים שבבני מנשה. כעת, במריבה שלאחר נצחונו של יפתח, ולאחר שנים שבהם היו אנשי הגלעד במצוקה ללא עזרה, נוקמים בני הגלעד את נקמתם בבני אפרים, ותוצאות המערכה קשות ביותר. חוסר האחדות וחוסר הערבות: גם מפרשה זו ניתן לראות את ההתדרדרות הקשה בחיי העם: "אִישׁ רִיב הָיִיתִי, אֲנִי וְעַמִּי וּבְנֵי-עַמּוֹן! מָאֵד! וְאַזְעַק אֶתְכֶם! וְלֹא הוֹשַׁעְתֶּם אוֹתִי מִיָּדָם!" מצופה היה מבני אפרים כי יושיטו יד אחים לעת צרה, אך הם לא נהגו במנהג אחווה, וגם יפתח מצידו גמל להם באיבה נוראה. נוכל להעלות בכיתה את נושא הערבות, ולשאול – מה היו בני אפרים צריכים לעשות, על אף המתח? והאם וכיצד יכול אדם להביא את עצמו למצב שיסכן עצמו עבור אחיו, בגלל הערבות ההדדית. בפרקנו מצינו את ההפך - הניכור בין השבטים מגיע לשפל שבו נהרגים 42,000 איש במלחמת אחים. שבולת – סבולת אפשר להמחיש זאת, וכן אפשר להציע מילים נוספות ש"זהו" את בני אפרים. לסיום פרק זה, נחזור ונסכם את הפרטים בטבלה הכללית של הספר, ונמלא את משבצת "מה למדנו" ממעשי יפתח.

